

OM *DET NATURLIGA*

SVAR TILL ÅSA CARLSON

Jag vet inte varför Åsa Carlson tror att jag är arg. Jag är inte arg och jag var inte heller arg när jag började skriva på boken *Det naturliga* för snart två år sedan.¹ Snarare var den känsla som uppfyllde mig en glädje som väcktes av att få läsa, tänka och skriva om så spännande frågor. Möjligen parad med en tilltagande oro över hur boken – och framförallt det första kapitlet – skulle tas emot. ”På jakt efter en inre natur: könsidentitet, sexualitet och HBTQI”, jag förstod ju att en hel del människor – några av dem i min närhet – skulle bli upprörda och ledsna över min kritik av queerteorin som jag sett sprida sig med god fart de senaste åren på de humanistiska institutionerna och dagstidningarnas kultursidor. Men att de skulle bli så arga att de inte ville diskutera med mig eller till och med försökte varna de institutioner som trots allt bjöd in mig för min och bokens olämplighet, det hade jag inte kunnat föreställa mig (”Efter mejlet från genusprofessorn börjar skvallret: Gå inte på föreläsningen”, *Svenska Dagbladet* kultur debatt, 17 december, 2019). Det hedrar mina tre kritiker i *Filosofisk tidskrift* att de har tagit sig tid att läsa, tänka och formulera sig kring de argument som jag framför i *Det naturliga* och jag är mycket tacksam för möjligheten till ett samtal i god akademisk anda.

De fem möjliga orsaker som jag funnit kan komma i fråga när ett mänskligt tillstånd kalla(t)s ”naturligt” är att tillståndet: 1. är i överensstämmelse med kulturella normer; 2. är vanligt förekommande; 3. är friskt; 4. kan förklaras genom att hänvisa till biologiska orsaker; eller 5. känns äkta och rätt för personen som befinner sig i tillståndet i fråga. Carlson skriver att hon inte förstår hur jag kan avfärda betydelse 1 när jag inte rådfrågat den kroppsliga kompass som jag menar är nödvändig för en fullständig förståelse av det naturliga. Men här har hon missförstått mig. Anledningen till att vi kan avfärda anspråk på att ett mänskligt tillstånd är naturligt när det påvisats att det enda som döljer sig bakom anspråket är värderingar som uppstått i den mänskliga kulturen är just att anspråket då visat sig *inte* handla om något naturligt (trots att den

1. Svenaeus 2019. Alla sidreferenser inom parentes nedan är till denna bok.

som framförde anspråket trodde att detta var fallet eller försökte lura oss att det var så). Tack vare duktiga historiker – varav många har haft en genusvetenskaplig bakgrund och inriktning – kan vi till exempel se att många anspråk på vad som är naturligt för män respektive kvinnor inte handlat om biologi utan om kulturella värderingar. Betydelse 1 innebär alltså att ett *oberättigat* anspråk på naturlighet har rests. Den måste kunna ersättas med betydelse 3, 4 eller 5 om det *verkligen* skall handla om det naturliga. Vanligheten (betydelse 2) behöver också undersökas närmare för att vi skall veta om anspråket handlar om mänsklig kultur eller natur. (Ett annat sätt att uttrycka detta är att det bara finns tre *verkliga* innebörder av det naturliga, nämligen 3, 4 och 5.) När det gäller betydelse 5 blir den personliga avkänningen (den kroppsliga kompassen) avgörande istället för vetenskapen, men, som jag skriver, *både* karta och kompass behövs i livets orientering och kartan utgörs i detta fall av vetenskapens teorier, antingen tolkande vetenskaper som kan hjälpa oss att avslöja orättfärdiga anspråk på det naturliga (betydelse 1) eller empiriskt experimentella vetenskaper som kan hjälpa oss att upptäcka berättigade sådana (betydelse 3 och 4).

Carlson skriver att jag spär på den dikotomi mellan människans kropp och medvetande som jag själv kritiserar men så är inte fallet. Det jag insisterar på är att det vetenskapliga studiet av kroppen måste kompletteras med ett fenomenologiskt perspektiv där kroppen visar sig som en persons erfarenhetsmässiga utgångspunkt och hemvist men också som något främmande som ibland rymmer plågor. Det här är inte någon dualism utan en förkroppsligad fenomenologi där jag inte bara har en kropp utan också *är* denna kropp. Jag är en kropp på ett sådant sätt att den dels tillåter mig att erövra ett fokus på världen (vardagslivet, filosofin, vetenskapen och allt det andra) och dels kan göra det svårt eller omöjligt för mig att fokusera på något annat än just den själv (smärtan och sjukdomen). Att jag kan lyssna på kroppen beror just på den glipa som öppnar sig mellan hemmastaddhet och främmandehet i den mänskliga existensen redan på kroppens ursprungliga nivå. Det är möjligt att det som den misshandlade kvinnan hör när hon lyssnar på sin egen kropp är att det är naturligt och rätt att hon behandlas just på detta sätt men i så fall har hon inte lyssnat tillräckligt länge och uppmärksam. Genom att förse henne med en karta – över kvinnomisshandel, maktmissbruk och människovärde – kan hon förhoppningsvis skilja ut det som är hennes egen kroppsliga röst från de förtryckande kulturella normer som har lagt sig i vägen. Kartan kan alltså i det naturligas fall bestå av vetenskapliga fynd men också av filosofiska

teorier om det goda, sanna och rätta. Filosofin blir här, förutom att vara ett metaperspektiv där vi särskiljer olika betydelser av ett begrepp – som i min översikt av det naturliga – även en intellektuell resurs när det egna livet skall avlyssnas och förstås.

Jag får anledning att återkomma till queerteorin i mitt svar till Folkmarson Käll, vars synpunkter överlappar med Carlsons, men låt mig först säga något om relationen mellan könsidentitet (som inkluderar både biologiskt kön och genus) och sexuell läggning. Min position är mycket riktigt att dessa två egenskaper har mycket med varandra att göra i motsats till de som menar att de bör hållas strikt isär. När jag skriver att "åtminstone 90 % av alla kvinnor och män har inte bara en tydlig könsidentitet, med denna identitet följer också att de är attraherade av det andra könet", menar jag helt enkelt att sexualiteten i dessa fall *följer med* könsidentiteten som en olikhetsattraktion (*heterosexualitet*). Jag menar inte, och skriver inte heller någonstans i boken, att homosexuella skulle ha en otydlig könsidentitet. De är inte osäkra på om de är kvinnor eller män, om de vore det skulle de inte vara homosexuella utan transsexuella. (Att någon kan vara osäker på om hen är homo- eller transsexuell är visserligen en komplicerande faktor, men antalet transsexuella är uppskattningsvis högst en tiondel så stor som antalet homosexuella.) När jag sedan skriver att olikhetsattraktionen också spelar en betydande roll i den homosexuella relationen vill jag peka på att en feminin manlighet respektive maskulin kvinnlighet ofta är kopplad till ett sexuellt begär för personer av det egna könet (som regel till personer som är mer konformt manliga respektive kvinnliga). Dessa könsroller är inte otydliga, de är exempel på variationer inom ramen för tydliga könsgränser.

Det skulle kunna invändas, som Carlson verkar göra, att det snarare är den homosexuella attraktionen som i dessa fall gör att en man eller kvinna blir mer eller mindre kvinnlig eller manlig men det sätt som barn utvecklas på redan innan de känner några sexuella begär talar emot en sådan teori. "Fjollor" och "butchar" har som regel varit flickiga pojkar respektive pojkgiga flickor redan innan puberteten. Men forskningsläget är ingalunda glasklart på denna punkt och min idé om att olikhetsattraktionen spelar en roll också inom ramen för homosexuella begär är, som Carlson skriver, kanske högst halva sanningen om homosexualiteten. Jag har aldrig hävdad något annat. Det finns många homosexuella relationer mellan personer som har en konform könsidentitet och vi är långt ifrån ett fullständigt svar på frågan om varför personer

blir homo- eller heterosexuella. Och svaret måste, som jag också skriver, utan tvekan innefatta såväl biologiska som kulturella förklaringsmodeller. Det jag vänder mig mot är att på basis av rådande forskningsläge hävda att könsidentitet och sexuell läggning skulle vara orelaterade till varandra. Att hävda något sådant är lika dumt som att utifrån ett genusvetenskapligt perspektiv klaga på att så mycket forskarmöda ägnas åt att förstå varför homosexualitet existerar när vi okritiskt anammar heterosexualiteten (det är rätt vanligt att queerteoretiker gör det). Som Carlson så riktigt avslutar sitt inlägg kan nog själva reproduktionen förklara åtskilligt som har med sexualiteten att göra. Om genusvetare inte vill utvidga sina kunskapsdomäner till biologin – som Carlson hävdar att de inte bör göra – så kommer nog många att fortsätta simma torrsim istället för att släppa in vattnet (medicinsk och biologisk vetenskap) i den genusvetenskapliga bassängen.

SVAR TILL SOFIA JEPSSON

Jeppsson menar att jag drar alla inblandade i hbtqi-projektet över en kam men jag är nogga med att påpeka i boken att det är *queerteorin* jag vänder mig mot, inte någon specifik sexuell identitet eller sätt att leva (s. 31, 35, 41). Som jag påpekar många gånger i kapitlet går queerteoretikernas tes att kön och sexualitet inte har något med biologi att göra, utan bara är sociala konstruktioner, inte ihop med många homo- och transsexuellas upplevelser och erfarenheter. På samma sätt förhåller det sig med mina tankar om genusvetenskap och feministisk teori: det finns många sådana intressanta och vederhäftiga studier; de forskare som jag kritiserar är de som stödjer sig på en poststrukturalistisk och queer teoribildning (s. 35–36, 42).

Vad gäller att jag okritiskt skulle köpa Baileys och Blanchards teorier om två typer av transsexualitet utan att ha tillräckligt på fötterna så kan jag varken se att jag är helt okritisk eller saknar tillräckliga referenser. Inte heller är jag omedveten om eller förtiger att transpersoner i ännu högre grad än homosexuella är utsatta för hatbrott (det står klart och tydligt på s. 25–27). Som jag påpekar är termen ”autogynofili” olyckligt vald eftersom begäret att klä sig som kvinna dels inte behöver handla om *sexuell* attraktion och dels i de fall när det gör det snarare verkar handla om att bli sexuellt begärd av en *annan* person än sig själv (s. 28). (Intressant nog verkar det som kallas ”autogynofili” vara ett exempel på hur ett sexuellt begär kan forma könsidentiteten snarare än tvärt om.) Att de två

typerna är en möjlig och intressant gruppering av två olika grundformer för transsexualitet har jag kommit fram till genom det som anförs, inte bara i Alice Dreger's bok *Galileo's Middle Finger* utan också i den 70-sidiga forskningsartikel där hon granskat forskningsläget (Dreger 2016, 2008). (Framförallt i den senare finns mängder med referenser till vetenskapliga artiklar och annan litteratur som hon stödjer sig på.) Men, precis som i fallet med homosexualitet och olikhetsattraktionen är de två typerna långt ifrån hela sanningen om fenomenet trans, vilket jag också skriver (s. 28, 41). Om vi inkluderar alla transpersoner och även de personer som kallar sig för "queer" – de som har olika former av icke-binär könsidentitet – så finns det utan tvekan många andra typer av könsidentitet kopplade till sexuella begär och olika möjliga förklaringar för dessa.

Anledningen till att jag i så hög grad stödjer mig på Dreger's framställning av forskningsläget är att hon på ett unikt sätt befunnit sig på bägge sidor i konflikten om hur transsexualitet skall förstås. Forskning om transsexualitet är precis som queerteori – de bägge traditionerna överlappar delvis – ett svårt politiserat fält. Dreger började som forskare och aktivist inom det fält som kallas för "intersexualitetsstudier" (i:et i hbtqi) där hon som en av huvudaktörerna under 1990-talet lyckades få genomslag för ett nytt sätt att behandla barn som föds med oklar könsidentitet vad gäller utseendet på de yttre organen. Ett av tvåtusen barn föds med mellanformer av kvinnligt och manligt könsorgan som kräver ytterligare medicinska undersökningar för att kunna fastställa kön, medan så många som ett av trehundra föds med atypiska kvinnliga eller manliga organ (s. 18). Fram till början av 2000-talet opererades sådana barn så snart som möjligt efter födseln för att "rätta till" könet och det ledde till ett onödigt lidande, särskilt i de fall när det blev fel kön, men också för att läkarna skar bort delar som är funktionellt kopplade till sexuell njutning. Dreger och hennes kollegor lyckades övertyga barnläkarna och kirurgerna om att vänta med operationer tills dess att barnets eller tonåringens upplevelse av sin könsidentitet hade klarnat. De argumenterade också för att vi med en sådan strategi kan undvika många operationer som inte handlar om oklar könsidentitet utan om att acceptera en större variation vad gäller utseendet på könsorganen (en intressant parallell till en större acceptans vad gäller variationer inom ramen för kulturella könsroller).

När Dreger närmade sig konflikten kring Baileys och Blanchards forskning var hon alltså helt inställd på att de hade fel vad gällde de olika typerna av transsexuellt begär. Hon granskade deras forskning

hårt samtidigt som hon inventerade ett fält som alltså överlappade med det som hon själv redan hade specialiserat sig på inom ramen för intersexualitet. I mina ögon är det ett mycket starkt indicium för att hennes redogörelse är vederhäftig. Vad hade varit enklare än att ge efter för det politiska trycket och hålla fast vid att trans är helt frikopplat från sexuell läggning? Att hon försvarade Bailey kostade henne såväl hennes akademiska position som hennes goda rykte. Från att ha varit en av transaktivisternas favoriter blev hon *persona non grata* och utsatt för samma typ av mobbning som Bailey.

Av det som jag anfört följer inte att Jeppssons invändningar och referenser skulle vara ointressanta och jag har utan tvekan mycket kvar att läsa och lära om fenomenet trans. De hjärnstudier om könsatypiska karakteristika hos transpersoner som hon diskuterar stödjer emellertid närmast de teser som jag utvecklar i boken och kompletterar på ett bra sätt de studier av skillnader mellan kvinnors och mäns hjärnor och de studier av homosexuellas hjärnor som jag refererar till.

SVAR TILL LISA FOLKMARSON KÄLL

Lisa Folkmarson Källs invändningar riktar in sig på något som också hävdas av Carlson: att jag bara är ytligt bekant med och framställer queerteorin på ett okunnigt och i alla fall delvis felaktigt sätt. Jag tvivlar inte på att alla tre kommentatorerna har läst betydligt fler queerteoretiska studier än vad jag har gjort och att min utläggning och kritik inte tar hänsyn till alla möjliga queerteoretiska positioner. Vad jag är ute efter i boken är att ge en bild av queerteori som den *typiskt* bedrivs utifrån de mest *inflytelserika* forskarna. Jag kan inte se annat än att de två böcker som jag redogör för och diskuterar i kapitel ett och två: Judith Butlers *Gender Trouble* (1990) och Sara Ahmeds *Queer Phenomenology* (2006) är queerteorins viktigaste och mest inflytelserika verk. Varken Carlson eller Folkmarson Käll förnekar detta: deras invändning är snarare att jag inte tagit mig tid att studera dem på ett tillräckligt djuplodande sätt och inte tagit hänsyn till en vidare kontext av andra böcker och kommenterande litteratur.

Folkmarson Käll menar att jag har missförstått Butlers idé om att inte bara genus (könsrollen) utan också själva könet är performativt bestämt. Kön är inte något man väljer på samma sätt som kläder eller en roll i ett skådespel, säger hon, med hänvisning till Butler. Kön är snarare något man skolas in i genom att gång på gång utifrån samhällets för-

väntningar (tvingas) uppträda på vissa könskonforma sätt. Men det är ju precis så jag lägger ut Butlers position (s. 14). Butlers poäng är att de skådespel och roller som står till förfogande i vårt samhälle för människor i deras vardagliga liv är cis- och heteronormativa och just därför formar individen till man eller kvinna och heterosexuell. Det som styr inte bara våra könsroller (genus) utan också vårt kön (som alltså inte är biologiskt enligt Butler) är det som genusvetare kallar för en "patriarkal, cis- och heteronormativ struktur". "Könsmaktsordningen" är en annan vanlig beteckning för samma sak. Det radikala med Butlers förslag är att inte bara genus utan också könet är en effekt av en sådan förtryckande struktur. Den teoretiska bakgrunden för ett sådant radikalt förslag är post-strukturalistisk filosofi: Foucault och Derrida, men också utvidgningar av Freuds psykoanalys med hjälp av Lacan och Cixous, till exempel.

Finns det då inga fria val? Är vi dömda att uppträda och förstå oss själva i enlighet med den patriarkala maktordning som formar och tränger in i allt vi känner, gör och tänker från det ögonblick vi föds? Det är här en möjlighet till motstånd måste lokaliseras av Butler och Ahmed, annars blir det queera projektet (som rymmer både teori och politisk aktivism) meningslöst. Det performativa motståndet består just i att försöka vandra mellan, eller helt vända sig bort från, alternativen kvinna och man och den heterosexuella relationen. De som förblir vid sitt tilldelade kön och attraheras av det motsatta könet bör upplysas om att deras könsroll och sexuella begär inte handlar om biologi utan om en social konstruktion som förtrycker de hbtqi-personer (och kanske även de a-, som i asexuella, och p-, som i pansexuella, personer) som inte passar in i normen. Queeraktivisterna menar naturligtvis inte att de som känner sig som kvinnor eller män och är heterosexuella måste ändra på sig, men de bör inse att deras könsidentitet och sexualitet kan tänjas i olika riktningar och att ett friare förhållningssätt vad gäller könsroller och sexualitet vore bättre för alla inblandade, kanske särskilt för de som lider av att känna sig avvikande och inte accepteras.

Folkmarson Käll har helt rätt i att Butler (och även Ahmed vill jag säga) lägger fram mer komplexa modeller för att förstå kön och sexualitet än de som jag presenterar i boken som typiska för queerteori. Butler och Ahmed är såtillvida mycket intressantare filosofer än de queerteoretiska epigoner som växt upp i deras skugga och idag verkar i och utanför akademien i allt större skaror. Men det som Folkmarson Käll inte säger någonting om i sin framställning är hur Butlers (och Ahmeds) performativa modell för kön och sexualitet är kopplat till teorier om *strukturell*

makt, vilket jag menar är helt avgörande, inte bara för att förstå utan också för att kunna kritisera deras positioner.

Även om jag förenklar Butler och Ahmed så kan min framställning av dem och queerteorin i boken vara intressant och träffsäker eftersom den äger rum i ljuset av en specifik fråga: finns det något som är naturligt för människan? Svaret på den frågan besvaras så vitt jag kan se av queerteoretikerna – och varken Carlson eller Folkmarson Käll invänder här – med ett nej. Min uppföljande fråga till queerteoretikerna är då: vad är det som gör att vi utvecklas till kvinnor och män och känner sexuellt begär till varandra (också i homosexuella varianter)? Är det bara kulturen? Om inte, vad är det då? Att här som Folkmarson Käll hänvisa till att naturen alltid är uppblandad med kulturen i våra kroppsliga erfarenheter duger inte för att komma undan frågan. De som intresserar sig för att skilja ut det naturliga inflytandet vad gäller mänskliga egenskaper från kulturens normativa präglingar har tagit fram många olika vetenskapliga metoder för att kunna göra just det (Longino 2013). Såväl gener och hormoner som hjärnans anatomi och fysiologi har på så sätt visat sig ha ett avgörande inflytande vad gäller människors egenskaper, också i de dimensioner som rör kön och sexualitet. Den genusvetenskapliga reflexen att avfärda sådana studier och teorier med att de är en del av den patriarkala könsmaktsordningen övertygar inte längre. Att med feministisk blick betrakta medicinsk och biologisk vetenskap som strukturellt förtryckande verksamheter och institutioner var kanske relevant runt 1990 när queerteorin etablerade sig. Men den politisering av vetenskapen som då kändes fräsch har idag förvandlats till en relativistisk tvångströja som gör fältet inåtvänt och tillåter extrema teoribildningar, som den som baseras på queerteori, att bre ut sig.

Folkmarson Käll skriver att den fenomenologiska teoritradition som jag själv bygger mina analyser av det naturliga på också är en utgångspunkt för Butler (och Ahmed skulle jag i så fall vilja tillägga). Men deras förhållande till fenomenologin är ambivalent eftersom de också förkroppsligar (*no pun intended*) det brott mot fenomenologin som utfördes av den (post)strukturalistiska filosofi som växte fram i Frankrike på 1960-talet. Fenomenologi som den idag bedrivs, inte bara på filosofiska institutioner utan också inom kognitiv vetenskap, medicin- och vårdstudier, psykologi och många andra discipliner, är ett forskningsfält där förstapersonsperspektivet kan kombineras med olika former av tredje-personsperspektiv. Det är just en sådan kombination som jag använder mig av i boken genom de fem olika sätten att förstå anspråk på det na-

turliga. Till det som fenomenologerna kallar ”den levda kroppsligheten” (betydelse 5) kan på så sätt läggas inte bara de hermeneutiska och kulturvetenskapliga perspektiven (betydelse 1) utan också de medicinska och biologiska vetenskaperna (betydelse 4). Butler och Ahmed betraktar de sistnämnda som historiskt bestämda sociala konstruktioner och vänder sig istället till (post)strukturalistiska uttolkningar av psykoanalys och politisk teori för att grundlägga det queerteoretiska projektet.

När Butler och Ahmed för in teorier om omedvetna begär och osynlig makt för att blottlägga de normstrukturer som de menar präglar våra kroppar och vårt samhälle på en nivå som ligger djupare än medvetandets, lämnar de också fenomenologin bakom sig. Strukturerna blottläggs nämligen inte genom en fenomenologisk analys av den levda erfarenheten, de postuleras och planteras genom spekulationer om strukturellt förtryck på en omedveten nivå. Hos Butler handlar det ofta om läsningar av Hegel och Freud, Ahmed är mer inne på Marx och Foucault. Det är naturligtvis möjligt att falla tillbaka på sådana teorier för att spekulera kring medvetandets, livsvärldens och kroppslighetens dolda former. Men priset som måste betalas är högt – fenomenologin placeras på lösan sand. Självt tycker jag att det är en bättre strategi att komplettera fenomenologin med empiriska studier av kulturen och naturen. Sådana vetenskapliga studier ger som sagt vid handen att kön och sexualitet rymmer icke-kulturella komponenter, inte på så sätt att det finns mänskliga kroppar som befinner sig utanför kulturen, men på så sätt att naturen anger gränser och rymmer krafter som bara med yttersta ansträngning eller inte alls kan förändras av den mänskliga viljan eller samhället.

LITTERATUR

- Ahmed, Sarah. 2006. *Queer Phenomenology: Orientation, Objects, Others*. London: Routledge.
- Butler, Judith. 1990. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. London: Routledge.
- Dreger, Alice. 2008. ”The Controversy Surrounding the Man Who Would Be Queen: A Case History of the Politics of Science, Identity, and Sex in the Internet Age”. *Archives of Sexual Behavior* 37, nr 3, s. 366–421.
- . 2016. *Galileo’s Middle Finger: Heretics, Activists, and one Scholar’s Search for Justice*. New York: Penguin Books.
- Longino, Helen E. 2013. *Studying Human Behavior: How Scientists Investigate Aggression and Sexuality*. Chicago: University of Chicago Press.
- Svenaesus, Fredrik. 2019. *Det naturliga: En kritik av queerteorin, transhumanismen och det digitala livet*. Möklinta: Gidlunds förlag.